

Filologi via nätet

Internet och filologiska studier¹

Jonas Carlquist

Inledning

Sedan mitten av 1980-talet har jag arbetat med medeltida texter, både i forskning och i undervisning. Undervisningsmässigt har mitt syfte varit att utifrån textstudier kunna diskutera och förklara språk-, litteratur- och mentalitetsfrågor som ger en förståelse av medeltiden ur ett vidare perspektiv. Forskningsmässigt har mitt syfte främst varit nyfilologiskt, dvs. jag avser att försöka tolka materialet utifrån frågeställningar som rör funktion och reception. Detta innebär att jag arbetar med den konkreta handskriften som utgångsmaterial, jag försöker tolka hela handskriften som en historisk artefakt, också innehållet. Även om handskriften utgör en blandning av genrer, språk, skrivarehänder, bör den tolkas som en helhet.² Den konkreta handskriften är således fokus för mig, utgåvor kan inte ge de svar som jag söker.

Låt mig ge ett exempel där jag menar att en utgåva bara kan ge en skenbar bild av ett filologiskt problem. Handskriften Cod. Holm. A 54 är sannolikt skriven i Vadstena kloster, men den har använts i Hagebyhöga församling, något som vi kan sluta oss till på innehållsliga grunder.³ Förutom handskriftens tydliga heterogena innehåll är det sjätte lägget svårtolkat. I detta lägg har en skrivare (hand 2) skrivit fol. 64–68 (Birgittauppenbarelser) samt fol. 75–78v (fortsättning på Birgittauppenbarelserna samt inledningen på en legend om Sankta Margareta). En annan skrivare (hand 4) har skrivit fol. 69–74 (Dagens sju tidegärder) samt fol. 78v–79 (fortsättningen på Dagens sju tidegärder).⁴ Att

---

¹ Jag vill tacka Mats Dahlström, doktorand vid forskningsavdelningen, Institutionen för Biblioteks- och Informationsvetenskap, Göteborgs Universitet/Högskolan i Borås för många värdefulla synpunkter på denna artikel.

² Jämför Carlquist, Jonas, *Handskriften som historiskt vittne. Fornsvenska samlingshandskrifter – miljö och funktion*. *Runica et Mediævalia*, Opuscula 6. Stockholm 2002.

³ Carlquist, Jonas, *De fornsvenska helgonlegenderna. Källor stil och skriftmiljö*. Samlingar utgivna av Svenska Fornskriftsällskapet 82. Stockholm 1996, s. 39–41.

⁴ Läggget kan beskrivas enligt följande där hand 2:s verksamhet är återgiven med fetstil (strecket mellan fol. 71 och 72 symboliserar läggets mitt):

flera skrivare samarbetar i en handskrift är förvisso inte ovanligt men de olika textavbrotten är mer svårförklarliga. För att kunna tolka hur skrivarnas samarbete gått till och hur läsaren gått till väga för att trots textavbrotten få till ett sammanhang behöver jag arbeta med själva handskriften, den traditionella utgåvan räcker inte till.

Men att arbeta med handskrifter kan ibland rent praktiskt vara problematiskt. Jag bor och verkar för närvarande i Umeå vilket är långt från medeltidsarkiv och handskriftssamlingar. För att ta mig till en speciell handskrift måste jag således resa eftersom fjärrlån av medeltidshandskrifter kan vara svårt att få till stånd. Studierna av det konkreta materialet är således ekonomiskt betungande men också på plats i arkiven kan nya problem uppstå, bl.a. pga. att bibliotekens handskriftsavdelningar har infört strängare regler, det är t.ex. inte självklart att man samtidigt får beställa fram flera volymer vilket kan ställa till problem vid t.ex. textkritiskt arbete. Jag förstår dock bibliotekens restriktioner. Varje handskrift är en unik artefakt. Varje gång som den plockas fram ur gömmorna slits den något, den utsätts för olika risker m.m. Och eftersom handskrifterna är en del av vårt kulturarv måste vi vara rädda om dem och vi måste sträva efter att förlänga deras livstid så långt som möjligt. Samtidigt måste vi fortsätta att bedriva forskning kring materialet, och för detta krävs att vi kan erbjuda avancerad undervisning i paleografi och kodikologi.

Vad innebär då detta? Skall filologisk forskning endast kunna bedrivas på ett fåtal platser i Sverige (och i Norden)? Finns det till och med risk för att filologin som forsknings- och undervisningsämne kommer att dö ut? Eller räcker sådana hjälpmedel som utgåvor, mikrofilmer, faksimiltryck etc. till för att vi ska kunna bedriva spjutspetsforskning om medeltida material? Nej, inte fullt ut.

Inom det projekt där jag för närvarande är verksam, *Vadstenaklostret som text- och handskriftsproducerande miljö – produktion, tradition och reception* (finansierat av Riksbankens jubileumsfond),⁵ avser vi att ta oss an det samlade fornsvenska handskriftsmaterial som bevarats från Vadstena kloster. Detta material finns till större delen på Kungliga biblioteket i Stockholm och i Uppsala universitetsbibliotek. Enstaka manuskript hittar man också i Linköping, i Lund och på vissa europeiska arkiv, bl.a. i Köpenhamn och i Berlin. Forskarna som arbetar i projektet har sina heminstitutioner i Umeå, Oslo och Stockholm. För att ändå alla skall kunna ha tillgång till ett så stort material som möjligt har projektet låtit göra mikrofilmer av en stor mängd handskrifter, mikrofilmerna har sedan

---

⁵ Läs mer om projektet på webbplatsen http://www.umu.se/littnord/Vadstena/index_vadstena.htm.

överförts till digitala bilder som lagrats på CD-romskivor. Detta underlättar arbetet på många sätt men då bilderna av kostnadsskäl är svartvita och inte alltid håller hög kvalitet krävs ändå förhållandevis många arkivresor för att forskarna skall kunna kontrollera sina läsningar mot originalen. Detta fungerar tillfredsställande men innebär ändå inget alternativ för en enskild forskare utanför ett större projekt. Vi måste finna andra lösningar.

Internet som filologiskt hjälpmedel

Ett verktyg som idag står till buds och som skulle kunna lösa vissa problem är Internet. I det digitala mediet är geografiska avstånd något sekundärt och mindre betydelsefullt. Jämför t.ex. Al Gores, den tidigare vicepresidenten i USA, uttalande från mars 1994:

*"We now have at hand the technological breakthroughs and economic means to bring all the communities in the world together. We now can at last create a planetary information network that transmits messages and images with the speed of light from the largest city to the smallest village on every continent."*⁶

Kan då Internet bringa medeltidsarkiven närmare användaren? Kan nätet ersätta befintliga handskriftssamlingar? Givetvis motsvarar inte webben helt Gores visioner, men sannolikt kan Internet utgöra ett stöd för många decentraliserade forskare.

Vad erbjuder då Internet? Som alltid finns en stor mängd resurser av blandad kvalitet. Vi finner bland dessa resurser dock ett flertal för medeltidsforskaren och för t.ex. filologistudenten användbara tjänster. För det första kan man hitta medeltida texter på nätet, både webbpublicerade utgåvor och bilder av handskrifter. För det andra finns en stor mängd sidor som erbjuder sekundärinformation i form av artiklar, databaser och uppslagsverk. Så långt ser detta bra ut, men hur användbart är det egentligen? Och kan en forskare eller en lärare våga lita på ett webbpublicerat material? Finns det garantier för källkritik och kan man avgöra vilken typ av vetenskapligt förhållningssätt som webbplatsens ansvariga står för? Svaren på dessa frågor är olika beroende på om man diskuterar primär- eller sekundärmaterial, därför kommer jag att diskutera

---

⁶ Citerat efter Schiller, Herbert I, *The Global Information Highway: Project for an Ungovernable World. Reading Digital Culture*, ed. David Trend. Oxford: Blackwell 2002, s. 159.

dessa typer av olika material för sig. Jag inleder med de webbpublicerade texterna.

Nätutgåvor

Vi kan tala om två olika typer av nätutgåvor vilka skiljer sig markant från varandra. För det första har vi nätutgåvor av medeltida material som presenterar texten maskinläsbart, dvs. den medeltida texten är transkriberad på något sätt och nätutgåvan utgör således en tolkning av den medeltida originaltexten. För det andra har vi nätutgåvor som presenterar texten som bildfiler, dvs. originalet är fotograferat och bilden av dokumentet är utlagt på nätet. Trots bildfilens likhet med originalet är det viktigt att komma ihåg att också detta är en kopia av texten. Många detaljer i originalet saknas, t.ex. bläcket, känslan av pergament etc. Vi kan likna detta vid en medial översättning.⁷ Denna senare typ av nätutgåvor kommer jag fortsättningsvis kalla faksimilutgåvor.

De utgåvor som presenterar texten i maskinläsbar form på nätet är av många olika slag. Den norske filologen Odd Einar Haugen talar om tre typer av transkription som är av intresse.⁸ För det första, en transkription som eftersträvar att vara faksimilisk, dvs. alla tecken i den medeltida handskriften är troget kopierade, specialgrafer som t.ex. *högt s* och *r rotunda* särskiljs från andra *s* och *r*. Abbreviaturtecken återges, dvs. förkortningarna löses inte upp. Resultatet påminner om den fotografiska faksimilen men fördelen är att en faksimilisk transkription kan utnyttjas maskinellt. För det andra, en diplomatisk transkription där den allografiska variationen är mindre, man särskiljer t.ex. inte mellan olika typer av *s* e. dyl. Vidare är abbrevieringarna utbyggda men markerade, t.ex. med kursiv stil. För det tredje nämner Haugen normaliserade transkriberade editioner där utgivaren avlägsnat den medeltida variationen. Dvs. man korrigerar ortografi efter en grammatisk mall och man markerar inte förkortningar e. dyl.

Valet av hur man återger en text, vare sig det är på papper eller på nätet, är givetvis styrt av syftet med utgåvan. Den faksimilliknande utgåvan eftersträvar att vara en spegelbild av den medeltida texten, och den avser att underlätta ortografisk och även skrivhistorisk analys. Också den rent

---

⁷ Jämför Dahlström, Mats, *Media Translation and the Mimetic Fallacies*. Paper för doktorandkursen *Theory Development* (10 p.). Borås: BHS, 2003, s. 2–6.

⁸ Haugen, Odd Einar, *Parallel Views, Multi-level Encoding of Medieval Nordic Primary Sources*. *Literary and Linguistic Computing* 19:1. Oxford 2004, s. 77–80.

språkliga analysen gynnas. För språkliga studier kan också den diplomatariska transkriptionen användas, däremot kan denna typ inte användas för paleografiska studier. Den diplomatariska utgåvan är också viktig för historiska källstudier. Slutligen har den normaliserade utgåvan snarast ett litterärt och innehållsligt intresse.

Faksimilutgåvor på nätet

På nätet återfinns för det första förhållandevis många faksimilutgåvor, dvs. man har lagt ut bilder av handskrifter. Sådana tjänster erbjuder främst olika institutioner, bibliotek och arkiv. På Kungliga Biblioteket i Köpenhamns webbplats återfinns t.ex. 12 digitaliserade handskrifter från utställningen *Living words & luminous pictures: Medieval Book Culture in Denmark*.⁹ Syftet är att exemplifiera den danska bokkulturen men man är medveten om att de digitaliserade bilderna inte fullt kan ersätta originaldokumenten. I introduktionen till faksimilutgåvan skriver man nämligen:

"Digital pictures are incapable of replacing the original manuscript as such. However, both in respect of access and preservation, digital publishing on the Internet has great advantages. The electronic facsimiles of the manuscripts can be studied worldwide and that possibility will reduce the need to work with the frequently fragile original manuscripts."

Utgåvan innehåller för varje handskrift en kort presentation av manuskriptet samt i förekommande fall litteraturreferenser. Den kodikologiska information som webbplatsen ger är mycket kortfattad. För handskriften GKS 3453 8° sägs t.ex. endast "Parchment; 88 ff., 16,5 x 12 cm. 14th century".

Webbplatsen *Early Manuscripts at Oxford University* innehåller digitaliseringar av mer än 80 äldre handskrifter tillhörande institutioner som är knutna till Oxfords universitet.¹⁰ Handskrifterna är valda bland universitetets främsta skatter och digitaliserades i *The Imaging Project* som avslutades i september år 2000. Projektets ambitioner var att lägga ut hela

---

⁹ <http://www.kb.dk/elib/mss/mdr/index-en.htm>, senast kontrollerad 2005-01-22. Om utställningen se *Living Words & Luminous Pictures. Medieval book culture in Denmark*, ed. Erik Petersen. Köpenhamn: Det kongelige Bibliotek, 1999.

¹⁰ <http://image.ox.ac.uk/>, senast kontrollerad 2005-01-31.

handskrifterna på nätet men tyvärr saknas vissa sidor. I introduktionen till webbplatsen skriver man sålunda:

"Please note: We are aware that a number of manuscripts are incomplete. Unfortunately, the omission of some images only came to light after the project had completed (during the redesign of the website). We are currently in the process of identifying the resources needed to complete the scanning of these manuscripts. The incomplete manuscripts are still accessible from this site, on the principle that a nearly complete manuscript is better than none at all."

"We realise that this situation can be frustrating but currently have no further information on when we can make the missing images available."

Tekniskt är den engelska webbplatsen mer avancerad än den danska. På den danska webbplatsen används jpg-filer i resolution 1024x768, vilket betyder att bilderna inte kan förstöras. Den engelska webbplatsen tillåter en närmare granskning, då lagringsformatet för bilderna är annorlunda.¹¹

De olika handskrifterna presenteras kortfattat utifrån innehållet. I några fall förekommer en teknisk och en kodikologisk beskrivning. Bilderna är tydliga och det är lätt att navigera bland manuskripten.

Ett tredje exempel på en webbplats som erbjuder faksimilutgåvor är *Manuscripta Mediaevalia* som innehåller 88 digitaliserade handskrifter i faksimil från tyska bibliotek och arkiv.¹² Man presenterar syftet med webbplatsen så här:

"Manuscripta Mediaevalia möchte der Forschung den ortsunabhängigen und kostenfreien Zugang zu den Ergebnissen der Handschriftenkatalogisierung im deutschen Sprachraum über das Internet ermöglichen. Grundlage für den Aufbau von Manuscripta Mediaevalia ist der vom Bibliotheksausschusses der Deutschen Forschungsgemeinschaft gefasste Entschluß, eine verteilte digitale Forschungsbibliothek aufzubauen und sich in diesem Rahmen – in Ergänzung der wissenschaftlichen Katalogisierung – um die Bereitstellung aller mittelalterlichen

---

¹¹ Sannolikt skiljer man hör mellan lagringsformatet tiff och leveransformatet jpg, men denna typ av teknisk information saknas. Man redogör endast för uppmärkning och filstruktur genom att skriva: "we have replaced the original static HTML pages with a Java servlet which generates all the web pages on the fly from a single XML file using XSLT. We can change the whole design of the site by editing a single XSL file."

¹² <http://www.manuscripta-mediaevalia.de/hs/hs-online.htm>, senast kontrollerad 2005-01-24.

Handschriften in digitaler Form zu bemühen - mit dem Ziel der internationalen Handschriftenforschung eine neue Arbeitsgrundlage zu geben."¹³

Också här är den grafiska kvalitén god men möjligheter till att förstora enskilda detaljer saknas. Till varje handskrift finns en länk till en kort katalogbeskrivning innehållande information om innehållet, kodikologin samt litteraturreferenser. Webbplatsen innehåller också 182 digitaliserade tryckta handskriftskataloger med information om sammanlagt 24 300 handskrifter.¹⁴ Ett unikt material för en filolog som är förhållandevis enkelt att hitta i även om kvalitén mellan de olika kataloguppgifterna skiljer sig.

Det svenska medeltida originalmaterialet är digitaliserat till en mycket ringa del. Det stora undantaget är dock *St Laurentius Digital Library*, dvs. Lunds universitetsbiblioteks medeltidssamlingar.¹⁵ Denna handskriftssamling är förhållandevis liten, den består av 67 handskrifter, men ger ändå en god överblick över medeltida handskriftskultur. Digitaliseringen av hela denna samling är utförd inom projektet *Medieval Manuscripts at Lund University Library – Preservation and Access*.¹⁶ Man beskriver webbplatsen som ett pilotprojekt inom ramarna för TEI (*Text Encoding Initiative*). Via webbplatsen kan man också hämta hem en handskriftskatalog som närmare beskriver samlingen.

I en lista över de digitaliserade handskrifterna presenteras dessa mycket kortfattat, man omtalar huvudinnehåll, proveniens, datering och språkdräkt. För varje enskild handskrift finns sedan utförliga kataloguppgifter med litteraturhänvisningar. Själva handskriftssidorna är återgivna i jpeg-format och kan uppförstoras. Kvalitén är mycket god och man kan med fördel använda St Laurentius digitala bibliotek för undervisning och förberedande forskning.

Det som jag här presenterat är givetvis bara ett litet urval av de samlingar över digitaliserade handskrifter som återfinns på nätet. Överhuvudtaget kan sägas att kvalitén på nätutgåvorna håller högre klass än t.ex. mikrofilmer men urvalet är klart begränsat. Vanligen har man bara låtit digitalisera de mest värdefulla böckerna, gärna sådana som innehåller

---

¹³ <http://www.manuscripta-mediaevalia.de/hs/hs-einfuehrung.htm>, senast kontrollerad 2005-01-24.

¹⁴ <http://www.manuscripta-mediaevalia.de/hs/kataloge-online.htm>, senast kontrollerad 2005-01-24.

¹⁵ <http://laurentius.lub.lu.se/>, senast kontrollerad 2005-01-24.

¹⁶ Finansierat av Riksbankens Jubileumsfond, the Crafoord Foundation, Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet och Vetenskaps societeten i Lund, Stiftelsen Ebbe Kock, Ridderstads Stiftelse för historisk grafisk forskning samt av Knut och and Alice Wallenbergs stiftelse.

illuminationer. Undantaget är St Laurentius digital library som erbjuder hela Lunds universitetsbiblioteks medeltidssamling. För större bibliotek och arkiv är detta sannolikt idag en ekonomisk omöjlighet men för forskaren är fullständigheten ett önskemål.

Nätutgåvor av medeltida texter transkriberade faksimiliskt

Faksimila transkriptioner på nätet är ovanliga. Däremot kan man anta, utifrån de anvisningar som MENOTA (*Medieval Nordic Text Archive*) presenterar, att MENOTA inom kort kommer att kunna erbjuda nordiska texter digitaliserade efter denna transkriptionsnivå.¹⁷ Arkivets syfte är att bevara, förmedla och edera medeltida texter, både på folkspråk och på latin, i elektronisk form. Man "vil arbeide for å bygge opp en omforent standard for tekstkoding med sikte på at tekstene i arkivet skal utgjøre et homogent korpus. Arkivet vil videre støtte utvikling av verktøy for distribusjon og visning av tekster i velegnede formater."¹⁸ Man kan givetvis fråga sig hur stort behovet är för just faksimila transkriptioner och vilka som kommer att använda dem. Speciellt relevant blir denna fråga när det är så pass enkelt att lägga ut fotografiska faksimiler på webben. Fördelen med faksimiltranskriptioner är över huvud taget att de är maskinläsbara, kodade och tillgängliggjorda för olika typer av analys och bearbetningar, bl.a. datorstödd grafemanalys.

Diplomatariska nätutgåvor

Diplomatariska utgåvor är inte heller särdeles vanliga på Internet. Sällan är t.ex. förkortningar markerade i elektroniska textutgåvor av medeltida texter (märk att också denna typ av utgåvor räknar MENOTA att kunna erbjuda). Däremot är det inte alls ovanligt att en elektronisk utgåva bygger på en diplomatarisk pappersedition men i samband med att man digitaliserat texten har man också förenklat denna. Så är förhållandet t.ex. med det material som projektet *Källtext* har tillgängliggjort.¹⁹ Källtexterna är hämtade

---

¹⁷ Se t.ex. MENOTAs handbok, http://helmer.aksis.uib.no/menota/guidelines/ch3/levels_1-1.html, senast kontrollerad 2005-01-24.

¹⁸ <http://helmer.aksis.uib.no/menota/vedtekter/vedtekter-1.html>, senast kontrollerad 2005-01-24.

¹⁹ Se <http://spraakdata.gu.se/kttext/>, senast kontrollerad 2005-01-24.

från Svenska Fornskriftssällskapets samlingar som transkriberats för hand till digitala textdokument. Man skriver i sin presentation följande:

"Dessa texter, som omfattar mer än en miljon löpande ord, är lagrade och tillgängliga inom ramen för projektet Källtext. Notera att ingen av texterna för närvarande är tillräckligt korrekt för att kunna användas som källa för citat o.s.v. Trots detta kan de – med stor varsamhet – användas för flera statistiskt orienterade bearbetningar. Det tekniska formatet är för närvarande något varierande. Målet är dock att texterna med tiden skall koda strikt efter de riktlinjer som utarbetas inom ramen för TEI (Text Encoding Initiative)."

Fördelen med Källtexts samlingar är att de elektroniska utgåvorna är kopplade till en konkordans genom vilken materialet kan användas för olika språkliga undersökningar.²⁰

Liknande kan sägas om det norska *Dokumentasjonsprosjektets* elektroniska utgåva av *Diplomatarium Norvegicum*.²¹ Man skriver också här att texten inte är slutgiltigt korrekturläst, och att diplomtexten innehåller ett flertal skrivfel. Trots dessa problem erbjuder båda dessa källor unika möjligheter både för språk- och medeltidshistoriker. Resurserna möjliggör initierande av forskningsuppgifter och samt mindre pilotundersökningar. De kan också utnyttjas för undervisning. Om man däremot vill använda material från dessa källor i en vetenskaplig uppsats måste man kontrollera texten, antingen mot den tryckta utgåvan eller mot originalen.²²

Normaliserade nätutgåvor

Normaliserade utgåvor är vanliga på Internet. Ofta kan man använda sig av en sökmotor, skriva in namnet på texten man söker, och hitta en nedladdningsbar, alternativt en html-formaterad, version av texten. På detta sätt fann jag t.ex. flera versioner av John Gower's *Confessio amantis* då jag behövde kontrollera ett par textrader ur densamma.

De texter som ligger samlade på detta sätt är dock vanligen sådana som har ett litterärt värde. Mer okända medeltida texter saknas, så också mycket av den uppbyggliga folkspråkliga litteraturen. Ett typiskt material som dock

---

²⁰ <http://spraakdata.gu.se/lb/konk/>, senast kontrollerad 2005-01-24.

²¹ http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html, senast kontrollerad 2005-01-24.

²² Till denna grupp kan också återgivandet av brevtextern i Svenskt Diplomatariums Huvudkartoteket online (<http://www.ra.se/ra/diplomat.html>, senast kontrollerad 2005-01-24), se närmare Gejrots artikel i denna "theme issue".

återfinns är fornisländsk litteratur. På *Netútgáfuna* hittar man således en stor mängd fornisländskt material (bl.a. Heimskringla, Landnámabók, många isländska sagor m.m.).²³ Syftet med *Netútgáfuna* är att göra den isländska litteraturen och andra skrifter tillgängliga via Internet. Problemet här är som i så många fall med elektroniska utgåvor att uppgift saknas om från vilken tryckt utgåva man hämtat texten. Också källkritiska kommentarer saknas.

En mer tillförlitlig nätutgåva är Riksarkivets tillhandhållande av Birgittas uppenbarelser på latin, *Corpus Reuelacionum sancte Birgitte*.²⁴ Behovet av en nätutgåva av detta material motiveras på följande sätt: "De tryckta böckerna är i flera fall svåra att få tag på, och en internetpublikation är avsedd att öka tillgängligheten till texterna och att göra dem sökbara." Arbetet är utfört av latinisten Sara Risberg och finansierat av Vitterhetsakademien. Samtliga Birgittas åtta böcker, *Reuelaciones Extrauagantes*, *Regula Saluatoris*, *Sermo Angelicus* samt *Quattor Oraciones* återfinns på webbplatsen, och man återger på webbplatsen också vilka tryckta editioner som använts. Nätutgåvan korresponderar med de tryckta editionerna men vissa ortografiska förändringar (redovisade på webbplatsen) har gjorts för att göra texterna mer enhetliga och för att underlätta t.ex. sökning. Dock saknas den textkritiska apparaten från de tryckta utgåvorna.

Syftet med normaliserade nätutgåvor är som sagts i första hand litterärt, man vill på ett enkelt sätt tillhandahålla svårtillgängligt material och det sökbart. Dock är skillnaderna i kvalitet mellan olika nätutgåvor mycket stora. Både forskare och studenter måste nogsamt kontrollera den käll- och textkritiska bakgrunden till texterna innan man använder dem vetenskapligt.

Sammanfattande om nätutgåvor

Ovanstående genomgång har visat att Internet kan ses som ett förhållandevis stort handskriftsbibliotek. En icke oansenlig mängd handskrifter har digitaliserats och gjorts tillgängliga via Internet, men det finns dock stora begränsningar i detta material. Merparten av de handskrifter som digitaliserats utgör prakthandskrifter, vanliga brukshandskrifter lyser med sin frånvaro. Dock håller de digitaliserade handskrifterna förhållandevis hög kvalitet och medger introducerande

---

²³ <http://www.snerpa.is/net/index.html>, senast kontrollerad 2005-01-26.

²⁴ <http://www.ra.se/ra/diplomatariet/CRB/index.htm>, senast kontrollerad 2005-01-26.

paleografisk analys. Speciellt användbara bör det kunna vara för undervisning i just paleografi och elementär filologi.

Diplomatariska utgåvor är på Internet vanligen förenklade jämfört med de tryckta, speciellt är att abbreviaturer sällan markeras och man redogör inte för allografisk variation. Det är upp till användaren att kontrollera tillförlitligheten för utgåvan. Detta kan vanligen göras enkelt, genom en sökning efter vilken handskrift som utgåvan bygger på, via uppgifter om vilken tryckt edition som använts, eller om vem som ansvarar för webbplatsen. Observera dock att när diplomatariska utgåvor förekommer på Internet saknas vanligen kompletterande textkritisk information. Notapparaten från den vetenskapliga utgåvan är t.ex. sällan digitaliserad.

Normaliserade utgåvor är den vanligaste editionstypen på Internet men dessa utgåvor skiljer sig mycket åt i kvalitet. Också här är det upp till användaren att söka efter källkritisk information innan man börjar använda utgåvorna.

Utnyttjas då nätet fullt ut när det gäller tillgängligheten av filologiskt material? Givetvis inte, men i mycket är detta en fråga om ekonomi och om copyright. Ser man på ett sådant projekt som *Canterbury Tales Project* där man digitaliserat och transkriberat ett stort antal handskrifter som möjliggör många typer av filologisk forskning skulle detta kunna läggas ut på nätet.²⁵ Av ekonomiska och copyrightskalet har man här valt att presentera materialet på CD-rom.²⁶

I min del av det ovan nämnda riksbanksfinansierade projektet arbetar jag med en samlingshandskrift daterad till början av 1500-talet, Cod. Holm. A 3. Handskriften har använts för lektieläsning vid Vadstena klostrets systrakonvents måltider. Mitt syfte är att beskriva denna handskrift ur ett receptions perspektiv vilket innebär att jag arbetar med frågor som är relaterade till skriftbruk, textkritik och diskursanalys. Mitt projekt kommer att redovisas i två större arbeten, dels i en handskriftsutgåva, dels i en monografi om skriftbruket i systrakonventet där ovan nämnda handskrift är spindeln i nätet.

Utgåvan kommer för det första att publiceras i en traditionell pappersutgåva där jag följer sedvanlig diplomatarisk metod och redovisar handskrifternas textkritiska förhållande till andra handskrifter. För det

---

²⁵ Om projektet, se <http://www.cta.dmu.ac.uk/projects/ctp/>, senast kontrollerad 2005-01-31. Nätsurfaren kan få en aning om vilka resurser detta innebär genom att t.ex. se projektets webbaserade utgåva av *Caxtons Canterbury Tales: The British Library Copies* på <http://www.cta.dmu.ac.uk/Caxtons/>, senast kontrollerad 2005-01-26.

²⁶ Hur den elektroniska utgåvan fungerar presenteras på <http://www.cta.dmu.ac.uk/projects/ctp/wobdem.html>, senast kontrollerad 2005-01-26.

andra, eftersom projektet också har inlett samarbete med MENOTA (se ovan), kommer texten att göras tillgänglig digitalt utifrån MENOTAs riktlinjer. De båda utgåvorna kommer som jag ser det ha två olika syften. Pappersutgåvan med sin textkritiska apparat kan ligga till grund för andra filologiska, språkhistoriska eller medeltidshistoriska undersökningar, den kan givetvis också läsas som ett exempel på hur en samlingshandskrift gestaltade sig rent litterärt under senmedeltiden. Den kommer också vara ett nödvändigt komplement till min monografi om Vadstenasystrarnas textvärld. Den digitala utgåvan lyfts dock enligt mig från sin kontext, den kommer – förutom att vara tillgänglig för alla som brukar MENOTA – främst att vara av intresse lingvistiskt. Den görs sökbar, det kommer att gå att skapa konkordanser av den etc. Detta kan visa sig värdefullt ur ett flertal perspektiv, men viktigt att komma ihåg är att den digitala utgåvan ger en väldigt ytlig bild av handskriften. Oavsett om man kodar min text så pass noggrant att man kan välja antingen en normaliserad, lättillgänglig textversion eller en faksimilerad transkription undrar jag vem som kommer att läsa den. Textinnehållet är inte speciellt intressant ut ett litterärt perspektiv, det rör sig vanligen om förenklade översättningar från latin av olika uppbyggelseförfattare. Den digitala textutgåvan blir ett (osynligt?) material i en databas, den blir inte en reproduktion av handskriften. Jag menar att nöjsam förståelse av handskriften som bruksföremål endast kan ges av en konkret textedition, dvs. pappersboken. Bara den kan ge läsaren en mental förståelse av textens sociala kontext.

I en artikel från *Literary and Linguistic Computing* presenterar jag min syn på den ultimata digitala editionen.²⁷ Här skriver jag att en digital utgåva bör vara baserad på faksimiler av hög kvalitet. Faksimilerna skall vara länkade till en utskriftsvänlig transkription av texten. Paratext, hänvisningar, respektive namn från faksimilerna skall länkas till sina medeltida källor, eventuellt till uppslagsord. I länkarnas måltexter ska dels handskriftsproducentens intentioner med texten diskuteras och förklaras, dels den planerade läsoplevelsen som handskriftens producenter avsåg tydliggöras. Också den transkriberade texten skall innehålla länkar som omtalar den vetenskapliga tolkningen av texten på olika nivåer. Jag fastslår i slutet av artikeln således följande:

“The digital facsimile edition should reflect the medieval reading of the manuscript, the private library of the original owner, the ideology that is found between the lines,

---

²⁷ Carlquist, Jonas, *Medieval Manuscripts, Hypertext and Reading. Visions of Digital Editions. Literary and Linguistic Computing* 19:1. Oxford 2004, s. 105–118.

*the hypertext of the manuscript, and the digital transcription that reflects the scholarly interpretation and explanation of the manuscript. If this is performed correctly, carefully, and with accuracy, one individual digital edition of a manuscript can be a massive gateway to medieval studies."*²⁸

Detta är givetvis en vision och fortfarande idag svår genomförbart. För att möta min vision på halva vägen har jag alltså valt att ge ut min text i två format, samt att koppla dessa till en monografi om skriftbruket.

Sammanfattningsvis kan sägas att om en filolog idag vill använda nätbaserat material i sin forskning måste denne ha tur. Just den handskrift som man är intresserad av skall finnas tillgänglig, eventuella utgåvor av den text som står i fokus skall hålla hög vetenskaplig kvalitet m.m. Men även om detta uppfylls kommer forskaren givetvis att flera gånger behöva besöka de arkiv där handskriften finns bevarad för att kontrollera vissa läsningar, studera läggens uppbyggnad etc. Vill man bedriva textkritisk forskning behöver man sannolikt också besöka de arkiv som äger de relevanta jämförelsehandskrifterna. Trots den massiva digitala utvecklingen ser jag det fortfarande som en ouppnåelig vision att avancerad filologisk forskning skall kunna bedrivas framför skärmen. Så fort som man lämnar innehållet kommer man att behöva traditionella källor.

Däremot menar jag att Internet kan användas för undervisning i större utsträckning än vad som görs idag. Kvaliteten på fotografiska handskrifter etc. underlättar studier i paleografi, handskriftsläsning, filologisk metod etc. Vi får ett exempelmaterial i färg som ser aptitligt ut och som är tillgängligt fritt. Konkordanser och andra hjälpmedel kan enkelt utnyttjas för språkhistoriska övningar, även många nätutgåvor erbjuder ett ofta intressant material som kan ligga till grund för språkhistorisk forskning m.m.

Sekundärkällor på Internet

Det stora problemet med all sekundärinformation som ligger på Internet är, precis som fallet var med olika typer av nätutgåvor, tillförlitligheten till källan. Ett annat problem med sekundärkällorna är att hitta rätt källa, rätt information. Vanligen inleder man en sökning efter viss information via en sökmotor, t.ex. *Google*, men resultatet kan vara förvirrande. För att visa på problemet gjorde jag en google-sökning på *Augustinus De Civitate Dei*. Sammanlagt fick jag 1 570 olika träffar, givetvis ett alltför stort material för

---

²⁸ A.a., s. 116.

att man skall kunna kontrollera alla. Men en viss inblick i problematiken får man bara genom att öppna de 10 första träffarna och se vad som dolde sig bakom dessa.

Den första träffen gick till webbplatsen *bibliotheca Augustana*²⁹ som innehöll en utgåva av kyrkofadern Augustinus *De Civitate Dei*. Sidan innehåller länkar till de 22 böckerna men ingen av länkarna fungerade.

Den andra träffen gick till *Medieval Latin Online Textbook*.³⁰ Sidan visade sig tillhöra en onlinekurs i medeltidslatin från University of Oklahoma. Man fann här vissa läsningar samt grammatiska kommentarer. Sidan var senast uppdaterad den 29 december 2002.

Den tredje träffen gick till *yopi.de*,³¹ en tysk kommersiell sida som bl.a. innehöll information om jämförpriser rörande olika textutgåvor av *De Civitate Dei*.

Den fjärde träffen gick till *The Latin Library*.³² Sidan innehöll en latinsk utgåva av bok 10 ur *De Civitate Dei*. Sidan saknade information om vilken tryckt edition som nätutgåvan byggde på.³³ The Latin Library visade sig tillhöra Ad Fontes Academy, North Virginia, USA. På Ad Fontes webbplats presenterar man sig på följande sätt:

*"Ad Fontes Academy (AFA) is a K-12, Classical Christian academy serving the Northern Virginia area. [...] As a classical school, we are seeking to recover some centuries-old methods for teaching students. Specifically, we are attempting to recover the methods used by classical educators who taught the Trivium (meaning the three ways)--grammar, logic (or dialectic), and rhetoric."*³⁴

Den femte träffen var också det en latinsk utgåva, denna gång av bok 1 av samma verk.³⁵ Sidan ger ingen som helst information om vare sig vem som ligger bakom utgåvan eller varifrån den är tagen. Sidan kan dock via internetadressen spåras till Sumio Nakagawa, professor i antik och medeltida filosofi vid Keio University, Japan.³⁶

²⁹ http://www.fh-augsburg.de/~harsch/aug_0000.html, senast kontrollerad 2005-01-26.

³⁰ http://www.mythfolklore.net/medieval_latin/06_augciv/, senast kontrollerad 2005-01-26.

³¹ http://www.yopi.de/Augustinus_De_civitate_Dei_Mittelalter, senast kontrollerad 2005-01-26.

³² <http://www.thelatinlibrary.com/augustine/civ10.html>, senast kontrollerad 2005-01-26.

³³ Däremot hittar man på <http://www.thelatinlibrary.com/cred>, senast kontrollerad 2005-01-26, att texten är hämtad från "an unidentified edition at the Workshop for Ancient and Medieval Philosophy (Japan) with the kind permission of its webmaster Sumio Nakagawa".

³⁴ <http://www.adfontes.com/>, senast kontrollerad 2005-01-26.

³⁵ <http://phil.flet.mita.keio.ac.jp/person/nakagawa/texts/august/cd/cd01.html>, senast kontrollerad 2005-01-26.

³⁶ Det vill säga samma person som låg bakom utgåvan för The Latin Library (se not 33).

Den sjätte träffen gick till en tysk nätbokhandel, *buch.de*,³⁷ som sålde en utgåva av Augustinus verk. Också den sjunde träffen gick till en nätbokhandel, denna gång en holländsk sådan.³⁸

Den åttonde träffen ledde till en svensk sida, här gav Elisabet Göransson en kort allmän presentation av Augustinus.³⁹ Sidan tillhörde Klassiska och semitiska institutionen vid Lunds universitet.

Den nionde och tionde träffen ledde till *Gallica*, en webbplats tillhörig Bibliothèque nationale de France.⁴⁰ Träffarna pekade mot sidor som återgav illuminationer ur franska Augustinushandskrifter.

Som synes gav träffarna ett något blandat urval. Hade jag nu gjort denna sökning för att på något sätt få information om verket, hitta en vetenskaplig artikel eller dylikt måste min sökning ha varit alltför oprecis. Det intressanta är att detta är den verklighet som många uppsatsskrivande studenter möter när de söker information. För att hitta relevant och användbar information måste man antingen tydligare specificera sin sökning och hela tiden tänka källkritiskt.⁴¹ Att de skall komma fram till träff nummer 12 där ett forskningsprojekt från Helsingfors universitet presenteras,⁴² till träff nummer 45 där det holländska Augustinusinstitutet presenterar sig,⁴³ eller till träff nr 50 som utgör ett stort tyskt akademiskt Augustinusprojekts webbplats⁴⁴ är inte självklart.

Bättre resultat kan man eventuellt få med den mer specificerade sökmotorn *scholar.google.com* som presenterar sig själv på följande sätt:

"Google Scholar enables you to search specifically for scholarly literature, including peer-reviewed papers, theses, books, preprints, abstracts and technical reports from all broad areas of research. Use Google Scholar to find articles from a wide variety of

---

³⁷ http://www.buch.de/buch/01947/091_augustinus_de_civitate_dei.html, senast kontrollerad 2005-01-26.

³⁸ <http://www.amerigo.nl/biografie/augustinus/9043505919.html>, senast kontrollerad 2005-01-26.

³⁹ <http://www3.lu.se/klass/klasspr/smrg/augus.html>, senast kontrollerad 2005-01-26.

⁴⁰ <http://gallica.bnf.fr/Catalogue/noticesInd/MAN00718.htm>, senast kontrollerad 2005-01-26

⁴¹ Man kan här mycket väl anse att jag hårdrar diskussionen lite väl mycket. Även om vi inte kan blunda för verkligheten och det faktum att både studenter och lärare googlar i överkant, uppmanas de ofta att använda mer specialiserade verktyg som bibliografier, webbliografier, fulltextarkiv, ämnesdatabaser, granskade länkbibliotek, onlinekataloger m.m. innan de på måfå kastar sig ut på nätet via en sökmotor. Problemet behöver således inte bero på att det saknas kvalitetsstämplad sekundärinformation på nätet, problemet uppstår när man använder ett så pass trubbigt verktyg som Google eller Google scholar för att hitta materialet.

⁴² <http://www.helsinki.fi/hum/kla/Kahlos/Forskning.html>, senast kontrollerad 2005-01-26.

⁴³ <http://www.augustijnsinstituut.nl/>, senast kontrollerad 2005-01-26.

⁴⁴ <http://www.augustinus.de/>, senast kontrollerad 2005-01-26.

academic publishers, professional societies, preprint repositories and universities, as well as scholarly articles available across the web."

En sökning på *Augustine's De Civitate Dei* här gav 16 träffar, vilka framför allt utgjorde olika webbartiklar som diskuterade verket.

Det bästa sättet att hitta sekundärkällor på Internet är dock att man vet vad man är ute efter. I så fall finns det många specialiserade webbresurser och fria databaser att tillgå. En sådan webbsurser presenterar Claes Gejrot i denna "theme issue" av *Mirator*, nämligen Svenskt Diplomatariums huvudkartotek vilken är en stor och mycket tacksam källa för den som på något sätt behöver arbeta med de svenska medeltida diplomerna. Givetvis kan den intresserade samtidigt arbeta komparativt med annat nordiskt diplommaterial som också ligger online.

Riksarkivets huvudkartotek har varit en viktig resurs i det projekt som jag för närvarande är involverad i, men jag har också använt mig av andra nätbaserade källor. Ofta har jag sökt information via webben när jag sökt bestämma och tolka de många auctorescitat som förekommer i mitt material. Citaten säger något om den bildning som Vadstena kloster representerade och vilka källor som man använde sig av, både ideologiskt och pedagogiskt. Bland annat har jag varit intresserad av om de latinska förlagorna till citaten återfanns i brödrabiblioteket vilket till stor del är bevarat i Uppsala Universitetsbiblioteks C-samling. Ett hjälpmedel för arbete med denna samling är den moderna handskriftskatalogen som Margarete Andersson-Schmitt, Monica Hedlund och Håkan Hallberg utarbetat.⁴⁵ Katalogen innehåller en mängd användbara register rörande namn, verk, incipit etc. men trots detta är det vanligt att man inte hittar vad man söker.

I mitt sökande efter olika källor för citaten har jag ibland använt mig av nätbaserade resurser. Väsentligt är t.ex. att kunna lokalisera bibelcitats eller citat från liturgin. Webbplatsen *Cursus* är en onlineresurs för just medeltida liturgiska texter som ägs av The University of East Anglia.⁴⁶ Här kan man söka dels i Vulgata, dels i en mängd latinska antifoner, responsorier, böner m.m. efter citat. Sidan är enkel att använda och sparar mycket tid vid forskning om medeltida religiösa texter.

En mer populär webbplats för bibelstudier som dock är användbar och sökbar är *Biblegateway.com* där Bibeln återges på en mängd olika språk, bl.a.

---

⁴⁵ *Mittelalterliche Handschriften der Universitätsbibliothek Uppsala. Katalog über die C-sammlung.* Ed. Margarete Andersson-Schmitt et al. Uppsala universitetsbibliotek 1988-1995.

⁴⁶ <http://www.cursus.uea.ac.uk/>, senast kontrollerad 2005-01-31.

på latin (Vulgata).⁴⁷ Användaren kan söka efter enskilda passager, nyckelord, namn eller citat. Man introducerar sidan på följande sätt:

*"The Bible Gateway is a tool for reading and researching scripture online -- all in the language or translation of your choice! It provides advanced searching capabilities, which allow readers to find and compare particular passages in scripture based on keywords, phrases, or scripture reference."*⁴⁸

En annan källa som de senmedeltida författarna ofta utnyttjade var franciskanen Vincent av Beauvais' encyklopediska verk *Speculum Maius*. Detta gigantiska verk har gjorts sökbart via en fransk webbplats där man t.ex. kan söka på latinska uttryck eller namn.⁴⁹

Om man däremot behöver utnyttja den mest fullständiga resursen över latinska incipits måste man betala för sig. Tjänsten *In Principio – Online* innehåller mer än 1 000 000 olika incipits "covering Latin literature from its origins to the Renaissance" och är en ovärderlig källa för medeltidsforskaren då denna söktjänst svarar på viktiga frågor "who is the author and what is the title of the text?" och "which manuscripts contain the text?".⁵⁰ Tjänsten uppdateras två gånger årligen och är en verkligt effektiv resurs, om än alltför dyr för den enskilda forskaren.

Andra fria elektroniska referensverk som varit nyttiga för mig har jag i vissa fall hittat via Bibliothèque nationale de France's webbplats Gallica.⁵¹ Här återfinns t.ex. en faksimilutgåva av *Acta Sanctorum*, ett för mig nödvändigt verk som tyvärr saknas i Umeå universitetsbibliotek. En annan webbplats som visat sig värdefull att söka information på är *The Franciscan Archive*.⁵² Denna resurs behandlar St Franciskus och franciskansk ideologi. Ett flertal viktiga dokument återfinns här i fulltext, bl.a. många påvebullor. Användbar är också webbplatsens katalog över franciskanska författare från 1200-talet och framåt.

I vissa fall har jag behövt hitta snabb information om t.ex. någon person som är omnämnd i mitt material. En första plats att leta på har då varit

---

⁴⁷ <http://bible.gospelcom.net/>, senast kontrollerad 2005-01-31. Den senaste svenska bibelöversättningen, Bibel 2000, finns inte med i denna databas utan man får nöja sig med 1917 års översättning. OM man behöver tillgång till Bibel 2000 rekommenderar jag <http://www.bibeln.se>, senast kontrollerad 2005-01-27.

⁴⁸ <http://bible.gospelcom.net/about/>, senast kontrollerad 2005-01-31.

⁴⁹ <http://atilf.atilf.fr/bichard/>, senast kontrollerad 2005-01-27.

⁵⁰ http://www.brepolis.net/inpr_en.html, senast kontrollerad 2005-01-27.

⁵¹ <http://gallica.bnf.fr/>, senast kontrollerad 2005-01-27.

⁵² <http://www.franciscan-archive.org/>, senast kontrollerad 2005-01-27.

uppslagsverket *Catholic Encyclopedia New Advent* som innehåller mer än 11 000 artiklar om katolska ämnen, i vissa fall med litteraturhänvisningar.⁵³ I uppslagsartiklarna använder man sig av korsreferenser vilket kan leda till nya uppslag. Viktigt att komma ihåg är att detta bara är en första plats att söka på, vill man ha mer vetenskaplig information måste man gå vidare. Samma sak gäller för Catholic Forums helgon databas där information om ca 5 000 helgon återfinns, ofta också med hänvisningar till källor (både tryckta och digitala).⁵⁴ Observera dock att liksom New Advent har inte heller Catholic Forum några akademiska ambitioner så endast förberedande information kan sökas här.

I min forskning kring texterna i systrarnas bordläsningshandskrift stöter jag ofta på teman eller motiv som omtalar någon typ av ideologi eller perspektiv. För att kunna gå vidare med dessa teman och motiv är det av intresse att studera deras spridning i det kontinentala Europa. För detta har jag bl.a. arbetat utifrån ett medeltida bildmaterial som kan ge antydningar om spridningstendenser. Det kan t.ex. röra sig om Maria Magdalenas roll i samband med begravningen av Kristi kropp. Bilddatabaser rörande medeltida material finns på nätet, dels har Gallica (se ovan) en sådan men den kanske mest givande är *Mandragore, base iconographique du département des Manuscrits* som också är kopplad till i Bibliothèque nationale de France.⁵⁵ Man kan här söka bilder efter en stor mängd variabler och man får här basfakta om källan.

Andra webbplatser som också kan utnyttjas för att söka illuminationer är *Enluminures*,⁵⁶ *Hill Museum & Manuscript Library* (framför allt bilder hämtade från tideböcker),⁵⁷ och *Liber Floridus*. I den senare kan man också söka på vissa teman.⁵⁸ Samtliga dessa webbplatser håller hög vetenskaplig kvalitet i sina presentationer.

Slutord

Det finns således många olika källor som en medeltidsforskare kan utnyttja, men de är av varierande kvalitet. Själv har jag här bara gjort ett mindre

---

⁵³ <http://www.newadvent.org/>, senast kontrollerad 2005-01-27.

⁵⁴ <http://www.catholicforum.com/saints/>, senast kontrollerad 2005-01-27.

⁵⁵ <http://mandragore.bnf.fr/html/accueil.html>, senast kontrollerad 2005-01-27.

⁵⁶ <http://www.enluminures.culture.fr/documentation/enlumine/fr/index3.html>, senast kontrollerad 2005-01-27.

⁵⁷ <http://www.hmml.org/>, senast kontrollerad 2005-01-27.

⁵⁸ <http://liberfloridus.cines.fr/textes/cines.html>, senast kontrollerad 2005-01-27.

urval, både av mer professionella hjälpmedel och av enklare. Man kan uttrycka sig på så sätt att man lätt hittar information på webben men det är svårt att värdera informationen. Internet kan leda in forskaren på ett spår men för att kunna följa upp spåret och kunna använda informationen måste man ge sig tid att kontrollera densamma. Då tvingas man vanligen lämna den digitala dimensionen och utnyttja den klassiska, dvs. traditionella böcker.

Den viktigaste källkritiska kontrollen som man måste göra är fastställa nätkällans geografiska proveniens. Om informationen återfinns på etablerade institutioners, biblioteks eller arkivs hemsidor, som fallet var t.ex. med St Laurentius digital library och Svenskt Diplomatariums huvudkartotek, kan man lita mer på informationen än i övriga fall. Speciellt misstänksam bör man vara då det är svårt att hitta vem som ansvarar för informationen. Dessa grundläggande faktorer vill jag inte tro skall vara några problem för den etablerade forskaren – här förutsätter jag att man använder sin kompetens och sin kritiska näsa också på nätet för att inte hamna fel. Viktigt är dock att vi för över denna kunskap till våra studenter. Ibland har jag själv sett att studenter hämtar information till uppsatser och mindre arbeten från mer suspekta källor. Tjusig layout och tilltalande gränssnitt kan vara lockande men också förrädisk. Dagens lärare måste här ta sitt ansvar och se till att våra studenter tränas i att kunna avgöra vad på webben som är användbart och vad som inte är det. Man måste se Internet som ett användbart verktyg för studenterna, men ett verktyg med ett Janusansikte. För att rätt utnyttja Internet krävs kunskap, precis som det krävs kunskap att plocka ner rätt bok från bibliotekshyllan. Redan på lägre nivåer bör lärare skapa pedagogiska och källkritiska uppgifter som rör nätpublicerat material. Uppgifterna bör vara riktade på så sätt att studenterna lär sig känna igen "dödskallemärkt" information, men tränas i att gräva fram Internets guldgrubbor. Vi måste alla komma ihåg att ansvaret för informationssökning alltid ligger hos användaren, det är inte Internets fel om vi går vilse.

Jonas Carlquist, docent
Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk,
Umeå universitet, Sverige
jonas.carlquist@nord.umu.se